

Muhsin YILMAZ*

Aristoteles'te E itim Kavramının Politik İlevi

Özet

Bu çalı ma, Aristoteles'in e itim görü ünün içerdi i politik ilevi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bunun için önce, Aristoteles'in erdemli ya am kavramı temelinde geli tirdi i etik görü ü özetlenmeye çalı lıacak. Daha sonra, erdemli ya amın gerçekli e dönü ebilmesi için politikanın rolü belirlenmeye çalı lıacaktır. Son olarak da, politikanın kendi ilevini yerine getirebilmesi için e itim kavramının ya da sürecinin kaçınılmaz rolü ya da ilevi ortaya konulmaya çalı lıacaktır.

Anahtar Sözcükler

Aristoteles, Etik, Politika, E itim.

The Political Function of the Concept of Education in Aristotle

Abstract

The aim of this study is to expose the political role of the concept education in Aristotle. It is tried to sum up in order for this Aristotle's view of ethics on the basis the concept of *eudaimonism*. It is explored then the role of politics in the fulfillment a virtuous life. To indicate the inevitable role of the concept of education in order to make politics realize a virtuous life in the city is the last issue on which this study focuses.

Key Words

Aristotle, Ethics, Politics, Education.

---

* Uluda Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

Giri

Bilindi i gibi Aristoteles, daha çok metafizi i, biyolojisi, politikası ve eti iyle bilinen ve konu ulan bir filozoftur. Varlık görü ü ile etik görü ü onun, üzerinde daha çok tartı ma ve ara tırma yapılan görü leridir. E itim kavramına ya da görü üne ili kin Türkçe literatür, en azından di er görü lerine dair literatüre göre daha sınırlıdır. Örne in, Aristoteles'in gerek bilginin kazanımı gerekse bilgi yoluyla nasıl bireylerin (ya da bireylerin nasıl) yeti tirilmesi gerekti i gibi konulardaki görü leri çokça konu ulan ya da ara tırılan alanlar de ildir. Ancak öte yandan da,

“ nşan gerçe ini hiçbir yanı örtülü, gizli kalmamacasına anlamaya, kavramaya çalı an Antikça filozoflarını en çok ilgilendiren konu, kendi dü ünceleri do rultusunda yeni bir insan tipi yaratmak olmu tur. Bu ba lamda, onların en büyük sorununu e itim sorunu, ba ka deyi le, insan yeti tirme sorunu oldu u söylenebilir. Bu nedenle de özellikle Platon ve Aristoteles'te insanbilimsel, ahlaksal, toplumsal, siyasal ve hatta ekonomik sorunlar iç içe girer; toplumda yöneten/yönetilen konularında bulunan insanların nasıl olmaları gerekti i tartı ılır.” (Çotuksöken, 2001, s. 286)

Yani Aristoteles için bir yandan, nasıl bireylerin yeti tirilmesi gerekti i sorusu açısından etik önem ta ımakla birlikte, di er yandan söz konusu bireylerin yeti tirilmesi için e itim de bir o kadar önemli bir disiplin ya da kavram haline gelmektedir. Bu ba lamda Aristoteles'te her bir ara tırma alanı bir di eriyle yakın bir ili ki içindedir. Dolayısıyla Aristoteles'in, özellikle politika ve buna ba lı olarak etik görü leri temelinde ortaya çıkan e itim görü ü en azından etik ve politika görü leri kadar önem ta ımaktadır. Özellikle insan anlayı ı ve bu paralelde öngördü ü toplum yapısı gere i, e itim kavramı Aristoteles'in dü ünce sisteminin sosyal boyutunda belirleyici bir rol üstlenir. O belirleyici rol de, verili insan do asının ya da potansiyelinin, öngörülen toplumsal forma evrilmesini sa lamak olarak tanımlanabilir. Bu ba lamda e itim kavramının, Aristoteles'in dü ünce sistemi içindeki yerini ya da önemini, özellikle onun etik ve politika görü leri çerçevesinde ortaya koymak, ara tırılmaya de er bir problem olarak görülebilir.

Aristoteles'in etik ve politika görü leri çerçevesinde e itim görü ünü ortaya koyabilmek için, herhalde öncelikle etik ve politika görü lerini ana hatlarıyla da olsa belirlemek gerekir. Örne in etik ve politika, onun bilgi türleri arasında yaptı ı sınıflamada nasıl bir yer tutmaktadır? Etik ve politikanın nihai amaçları nasıl belirlenmi tir? Bu amaçlar do rultusunda nasıl bir e itim öngörülmekte ya da e itimden neler beklenmektedir? Öngörülen e itim görü ü nasıl bir karakter sergilemektedir? te çalı mamızı yönlendirecek olan bu ve benzeri sorular temelinde, Aristoteles'in e itim görü ünün temel karakterini belirlemeye çalı aca ız. Bunun için sırasıyla, önce Aristoteles'in etik ve politika görü lerini serimlemeye çalı aca ız. Daha sonra da, bu görü leri temelinde ortaya çıkan e itim görü ünün politik ilevini belirlemek çabası içinde olaca ız. Ancak bundan önce, özellikle etik ve politika gibi disiplinlerin Aristoteles için ne anlam ifade etti ini görebilmek amacıyla söz konusu bilgi alanlarını nasıl tanımladı ına ili kin de erlendirmeleri ortaya koymaya çalı aca ız.

Aristoteles, bilim tanımını ve sonrasında da bilgi türleri sınıflamasını olu tururken, bilginin nesnesi olan varlıkların belirli karakteristik özelliklerini temele alır. Belirli varlık türlerinden, o türe uygun belirli bilme biçimleri ve sonrasında da belirli bilgi türleri tanımlar.

“Fizik, diğer disiplinler gibi belli bir varlık cinsi ile (yani hareket ve sükunetinin ilkesini kendisinde taşıyan tözle) ilgili oldu una göre, onun ne pratik, ne de üretken (meydana getirici) bir bilim olmadığı açıktır. Çünkü meydana getirilen eylemlerde ilke, meydana getirende bulunur. O ya zihin, ya sanat veya herhangi bir güç, yetenektir. Yapılan (pratik) eylemlerde ise ilke, yapıda bulunur. O, akıllı seçim, iradedir. Çünkü yapılanla, seçilen aynı eylemlerdir. O halde her dü ünce ya pratik, ya üretken, ya da teorik olmak durumunda oldu una göre Fizik’in ancak teorik bir bilim olması gerekir” (1985, 1025b 15-20).

Keza Barnes da Aristoteles’in bilgiyi üç sınıfa ayırdığını söyler. Bunlar sırasıyla; kozmetik ve çiftçilik ya da sanat ve mühendislik gibi u ra ı ya da disiplinlerin olu turdu u, bir ürün ortaya çıkaran etkinlik ya da disiplinlerden olu an poetik bilimler; insan varlığının de i ik ortam ve ko ullarda hangi tür eylemlerde bulundu uyla ilgilenen pratik disiplinler ve nihayet bilimsel bilgi olarak dü ündü ümüz her türlü bilgiyi kapsayan teorik bilimlerdir (2008, s. 42). Bir ba ka tanımlamaya göre ise, “görmeye” dayanan teorik bilgi ya da bilimler; “yapmaya, meydana getirmeye, üretmeye dayanan” poetik bilgi ya da bilimler ve “bir fiilde bulunmaya, eylem ve davranı geli tirmeye dayanan” pratik bilgi ya da bilimler olarak ayrılır (Arslan, 2007, s. 39).

Yukarıda da belirtildi i üzere, konuları itibarıyla ne bir seçim konusu olan ne de meydana getirilen konu ya da varlıklar olmamalarından dolayı Matematik ve Fizik bilimleri teorik bilim olarak sınıflandırılır. Dolayısıyla Aristoteles teorik bilimleri, ilk olarak nesnelere bakan öznenin ba ımsız olması dolayısıyla; ikinci olarak da ilgili disiplinleri, yürüttükleri ara tırma ya da soru turma sonucunda, elde edilen bilgi dı nda herhangi bir pratik yarar ya da çıkar gözetmeyen bilme etkinlikleri veya bilgi disiplinleri olarak belirler.

Pratik bilimler ise, ekonomide nde, çalı mamızın asıl problemi ini olu turan e itim kavramını yakından ilgilendiren etik ve politika disiplinlerini içeren bir sınıflamadır. Söz konusu sınıflamada etik ve politika, her ne kadar teorik bilimler sınıfından sonra gelse de, yarattığı sonuçlar açısından özellikle politikanın, neredeyse tüm bilimlerin nihai hedefi oldu u sonucu çıkarılabilir. Çünkü, teorik bilim çabası da dahil olmak üzere her türlü etkinli in, kendisi dı nda bir amacı vardır ya da olmalıdır. Nasıl ki her varlı ın varlı ına geli inin bir amacı ya da hedefi vardır, tıpkı onun gibi her varlı ın ortaya koydu u her davranı ya da etkinli in de kendisi dı nda, kendisi için ortaya çıktığı bir amaç söz konusudur. Tüm varlıklar ya da edimler hiyerarşik bir amaçlar sistemati i içinde varlı ı gelir ya da gerçekleştirirler. Söz konusu sistem, artık kendisi ötesinde ba ka bir amaç olmayan, ama kendisi dı ndakilerin bir biçimde kendisine ulaşmak ya da kendisini gerçekle tirmek için var oldukları nihai bir amaca ulaşmakla sona erer. Ki bu nihai amaç ya da erek de, yine her varlı ın kendi do asınca belirlenmi ya da kendi do asında içerilmi olan ‘iyi’yi gerçekle tirme arzusu ya da çabasıdır. Nitekim Burnet de bu durumu, her bilimin ve her u ra ı ya da etkinli in bir iyiyi hedefledi ini söyleyerek tespit eder (2008, s. 31).

Bu bağlamda pratik bilimlerden etik ve politika disiplinlerinin içerimleri göz önünde bulunduruldu. Burada, özellikle politikanın, teorik bilimlerin bile kendi özgün ilevlerini kendisi için yerine getirdiği, nihai hedef ya da amacı içermesi ya da belirlemesi açısından onları da yönlendirip belirleyen ve dolayısıyla daha temel ya da belirleyici bir disiplin olduğu söylenebilir. Böyle ki, teorik bilimlerin salt bilgi için bilgiyi arayan disiplinler olsalar bile, sonuçta, bir varlık türü olarak insan varlığının söz konusu bilgiyi arayıp ortaya çıkarmasının kendi içinde bir amacı daha vardır ki, o da yine insan varlığının, kendi doğasının gerçekleşmesi demek olan kendi potansiyelini edimselleştirmesidir. Çünkü *Metafizik*'in daha ilk cümlesinde söylendiği gibi, “bütün insanlar doğa olarak bilmek isterler”. Dolayısıyla bilmek, insanın doğasından gelen bir istek olduğundan, teorik bilimlerin bile insanın kendi doğasını gerçekleştirmesinin bir gerekliliğidir. İnsanın doğasını gerçekleştirmesinin ne anlama geldiği ise, daha çok etik alanını ilgilendiren bir sorun olduğundan, bu bağlamda etik görüşüne geçebiliriz.

Etik Görüşü

Sonucunda herhangi bir ürün ortaya koymayan, ancak bir tercih ürünü olarak ortaya çıkan eylemleri yönlendiren ilkeleri arayan bir disiplin olmasından dolayı pratik bilimlerin arasında saydığı etik eylemlerin soru turmasında Aristoteles, yine hiyerarşik bir yöntem izler. Etik arayanın özünü oluşturan ahlaklılığının temelindeki, tercih edilen ya da edilmesi gereken eylem biçimleri olarak erdemleri, sırasıyla, alı kanlıkla edinilen karakter erdemleri ve eylemlerle oluşan diğer erdemleri olarak ikiye ayırır (1988, 1103a 14-20). Ancak hangi tür erdem olursa olsun, sonuçta onları yapma öğreniriz. Kendi deyişle, “huyların tek tek eylemler konusunda etkinlikte bulunmaktan meydana geldiğini bilmemek, bütünüyle duyarsız birinin özelliğidir” (Aristoteles, 1988, 1103a 30; 1114a, 5-15). Yani kazanılmak istenen erdem davranışını, örneğin cesaret erdemini her zaman cesur davranışlar göstererek; ya da bilgeliğin erdemini her zaman salt bilginin peşinde koşarak kazanabiliriz. Dolayısıyla ortaya konulan erdemler ayrımı ya da sınıflaması, erdemli davranışın söz konusu olduğu ahlaki ya da amir, ne salt pratik ne de salt teorik temelli olmak yerine, her iki boyuta da gönderimi olan bir alan olarak ortaya çıktıydır. Böyle ki, karakter erdemleri, ruhun akılsal yetinin pratik boyutunun edimleri ile kazanılan erdemler iken, diğer erdemleri, yine aynı akılsal yetinin teorik boyutunun edimleri sonucunda eylemlerle oluşan erdemlerdir (Aristoteles, 1988, 1103a, 15-20). Yani belirli türden erdemler, yalnızca davranış boyutuyla değil, fakat davranışa temel oluşturulan ya da haklılık kazandıran diğer arka planıyla da belirlenen erdemlerdir. Bu nedenle etik, her ne kadar pratik bilimlerin arasında yer alsada da, diğer erdemleri açısından bir yönüyle teorik bir boyut da içermektedir. Bundan dolayı, yapılan belirleme aynı zamanda, teorik bilim ile pratik bilim ayrımını ilgilendiren ve dolayısıyla, çalışmanın ana eksenini oluşturulan etik-politika-eylemler sürekliliğini sağlayan ya da haklılandıran bir belirleme de olmaktadır.

Bu niteliyle erdem eylemi olarak adlandırılan Aristoteles etiği, aynı zamanda, iyi ya da doğru bir yaşamı amaçlaması anlamında *eudaimonist* bir etik olarak da bilinir. Çünkü erdemlerin istenmesinin ya da kazanılmasının da, Aristoteles'in belirli bir amaca yönelik düzenleme sistematizasyonu gereği olarak bir amacı vardır ya da olmalıdır ki o da, özellikle insan varlığı için “tam erdeme uygun tam bir yaşam etkinliği” (1999, 1218a,

38) demek olan mutluluktur. Bu anlamda mutluluk insan varlığı için, teorik bilgi ya da bilim de dahil olmak üzere, insanın tüm eylemlerinin, kendisinden öte başka bir amacı olmayan, ama kendisi dışındaki tüm ara-amaçların nihai amacıdır. Zira Aristoteles'e göre mutluluk, başka bir şey için değil fakat yalnızca kendisi için tercih ederiz. Öte yandan onuru, hazzı ve hatta erdemi bile hem kendileri için hem de mutlu olmak için, bunlarla mutlu olabileceğimizi düşünürüz için tercih ederiz (1988, 1097b). Dolayısıyla mutluluk insan için, kendisi dışındaki ya da ötesinde başka bir amaç için tercih edilmeyen, kendisi dışındaki ise kendisi için tercih edildiği bir şey olmasından dolayı nihai amaçtır ya da hedefdir. Bu nedenle Aristoteles'in etik, ruhun akıl yanının teorik ve pratik boyutlarına paralel olarak düşünce ve karakter erdemlerinin geliştirilmesini önermesinden dolayı erdem etik olarak adlandırılmasının yanında, daha temelde *eudaimonist* bir etikdir.

Ancak özellikle insan varlığı için geçerli olan, doğul ve nihai doğulu ya da amacına nasıl ulaşılacaktır? Doğul bir amaçtır, çünkü bu amaç ona sonradan ya da dışarıdan eklenmediği için, fakat onun doğul aslında içerilmiş durumdadır. Kime sorulursa sorulsun, "Mutlu olmak istiyor musun?" diye soruldu unda, istisnasız tüm insanlar soruyu, "Evet" diye yanıtlar. "Niçin?" diye bir kez daha soruldu unda ise, "çünkü mutlu olmak istiyorum" anlamında bir karılıktan başka yanıt düşünülmez. Bu nedenle erdemli yaşam, insan varlığı için doğul ve adeta zorunlu olarak ulaşılacak istenen bir amaçtır ya da hedefdir. Adeta insan varlığının olduğu gibi olmasının ya da varlığı geldiği gibi varlığı gelmesinin nedeni, gerekçesi, açıklaması ya da amacıdır mutluluk.

Doğul insan varlığının doğul asının böylesine temel bir bileşeni olan mutluluk, madem doğul ve adeta zorunlu bir amaçtır, o zaman tüm insanların kendiliklerinden mutlu olmaları gerekmez mi ya da beklenmez mi? Niçin bütün insanlar doğul bir biçimde ya da doğulaları gereği mutlu değildirler ya da ol(a)mamaktadırlar? Mutlu olması için daha başka ne olması ya da ne yapması gerekmektedir? Daha başka hangi koşullar gerekmektedir? Kısacası, insan için mutlu olmak ne demektir?

Aristoteles insanın mutluluğunu, kendisi için iyi olanı gerçekleştirebilmesine ulaştırır. Ya da, insan kendisi için iyi olanı gerçekleştirebilmesi sürecine geçmeden önce, iyi kavramının Aristoteles'in, özellikle ahlak ve politika gibi sosyal alanlara ilişkin görüşlerinde nasıl yer tuttuğuna değinmek gerekmektedir.

Aristoteles "iyi"yi, kısaca, "her şeyin arzuladığı şey" olarak tanımlar ve pratik, teorik ya da poetik her türlü eylemin ya da araştırmanın kendine özgü bir iyiyi arzuladığını veya hedeflediğini söyler (1988, 1094a). Nasıl ki bir usta ya da zanaatçı kendi işini en iyi biçimde yapmaya uğraşır ve en iyi ürünü ortaya çıkarmaya çalışır; ya da bir sporcu kendi dalında en iyi dereceyi elde etmeye uğraşır; ya da nasıl ki bir araştırmacı, araştırdığı varlığın ya da varlık alanının giderek daha temel, daha ilk ilkelerini ortaya çıkarmaya çalışarak o varlık alanını daha iyi kavramaya çalışır; tıpkı bu tekil eylemlerinde olduğu gibi bütünlük içinde insan varlığı da, tüm yaşamında hep daha iyiye ya da en iyiye ulaşmayı amaçlar. Bu nedenle iyi kavramı Aristoteles'e göre, erdem ya da erdemli yaşam için adeta bir önkoşuldur. İyi, herhangi bir varlığın, kendi doğul asınca belirlenmiş özsel değerini her koşulda ve sürekli bir biçimde yerine getiriyor olması demektir. İnsan varlığı söz konusu olduğunda ise, insan varlığının özsel değeri düşünmek olduğundan, düşünme değerini her koşulda ve sürekli bir biçimde yerine

getirmesi ve buna göre yaşamını sürdürmesi demektir. İnsan varlığı içindeki canlı türleri de yaşamayan varlıklar oldu undan, insanı diğer canlı türlerin ayıran ayırım olarak düşünme işlevinin adeta sonsuzcasına yerine getirilmesi ya da akıl yetisinin en yetkin düzeyde kullanılması insanın iyisidir. Bu aynı zamanda insan varlığı için, özsel doğasını oluşturan potansiyel akıl yetisini edimselleştirerek kendi doğasını gerçekleştirmesi demektir (Aristoteles, 1988, 1098a 15-20). Nitekim insanın duyu da, insanın tüm etkinliklerinde ya da eylemlerinde, hedeflediği iyiye yaklaşabildiği ya da ulaşabildiği ölçüde mutlu olduğunu teslim edecektir.

Aynı iyi kavramı Aristoteles'in düşüncesinde ahlak alanı ile politika alanını adeta birbirine bağlayan temel bir kavram durumundadır da. Bu noktada Aristoteles'in hem etik hem de politika görüşünün iyi kavramının bireysel ve toplumsal düzeylerde gerçekleştirilmesi üzerine kurulu olduğunu ileri sürülebilir. Etik görüşünde, tek tek bireylerin kendi doğalarını gerçekleştirmeleri bağlamında tanımlanan iyi olma durumu, insan varlığının nihai amacı olan mutluluğa ulaşmanın bir ifadesidir. Ancak, insan türünün bir bireyi olarak kişi, aynı zamanda sosyal bir varlık olduğundan dolayı, kendi doğasında içerilmiş olan erdemli yaşam hedefine, yine ancak bir toplum içinde/kişisiyle yaşamıyla gerçekleştirebilir. İşte burada da, bireyin toplum içindeki mutluluğunun bir ifadesi olarak "toplumsal iyi"yi gerçekleştirmek, politika sanatının temel amacı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle ulaşmada, bireysel ahlak yaşamından toplumsal politik yaşamına geçerken, etik nasıl politikaya evrildiğini görmek için pratik bilimlerin en yükseği olan politika bilimine (Burnet, 2008, s. 31) ya da sanatına ilişkin görüşlerine geçebiliriz.

Politika Görüşü

Aristoteles *Politika* yapıtına da özgüleriyle bağlar: "Kendi gözlemlerimiz bize, her devletin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söyler. 'iyi' diyorum, çünkü bütün insanlar eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışırlar" (1975, s. 7). Kendi sözlerinde de görüldüğü gibi, iyi kavramı, hem tek tek bireyler için hem de devlet kurumu için, sahip olunması ya da ulaşılması gereken bir nitelik ya da düzeyi ifade eder. Birey açısından ahlaki iyinin gerçekleştirilmesi, düşünce ve karakter erdemlerinin kazanılması ve yaşamıyla mümkün olurken; devlet ya da toplum düzeyinde iyinin gerçekleştirilmesi ise, devletin, yönetimi altındaki yurttaşların her birisinin kendi potansiyelini edimselleştirmesinin koşullarının yaratılması ya da sağlanması, dolayısıyla her bireyin kendi doğasını gerçekleştirmesinin, yani kendi doğasının gerektirdiği erdemli davranışları sürekli sergiler hale gelmesi ve böylece toplum içinde de mutlu olmasının sağlanması ile gerçekleşir. Bu anlamda etik ile politika adeta iç içedir. Sanki birbirlerinin işlevlerini ya da alanlarını tamamlar gibidirler. Ya da bir olmayınca, diğerinin işlevini tam olarak yerine getirmesi mümkün olmayan alanlar ya da disiplinler gibidir. Nitekim benzer bir değerlendirme Arslan tarafından da şöyle ortaya konmaktadır:

"İnsanın insan olarak ulaşmak istediği şeyin gerçek iyi olduğunu, bu gerçek iyinin insanın bütün davranışlarının amacı olan mutluluğu sağlama gücüne sahip olan tek şey olduğunu düşünürsek, öte yandan sitenin veya toplumun veya devletin, bu iyinin sağlanması için zorunlu bir araç olduğunu göz önüne alırsak, politikanın temelde bir ahlak olması gerektiği ve ahlakın politikaya tabi olması kadar, hatta

bundan daha da çok politikanın ahlaka tabi olması gerekti i sonucuna varabiliriz” (2007, s. 241).

Keza Aristoteles'e göre de, siyasetin amacının en iyi olan oldu unu kabul ettikten sonra, siyasete dü en görev, yurtta ları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde, yani erdemli davranı larda bulunmasına çaba göstermektir (1988, 1099b 30). Yani tek tek bireylerin kendi iyilerini ve böylece kendi do alarını gerçekle tirmeleri için çaba göstermektir. te burası etik alanından politik alana do ru do al ve adeta zorunlu geçi noktasıdır. Ya da etik alanının politik alana evrildi i noktadır. Bu anlamda politika eti in adeta bir devamı gibidir. Bir ba ka anlatımla, bireysel düzlemde insan varlı mın bir ruh yetisi olarak akıl yetisi ile gerçekle tirdi i iyiyi ya da mutlulu u, sosyal bir varlık olarak toplumsal düzlemde gerçekle tirecek olan devletin kendisidir. Nitekim Kuçuradi de aynı gereklili i, “Aristoteles için her eylem, do rudan do ruya ya da dolaylı olarak, kendisi için istenen bir eye yönelir. Bunun gerçekle me olanaklarını hazırlamak politikanın i idir” (Kuçuradi, s. 175) sözleriyle saptamaktadır. Araya ekonomi sanatını da katarak, etik ve politika devamlılı mını özetleyen bir ba ka de erlendirmeye göre ise, etik tek ki ilerin iyili ini, ev idaresi/ekonomi ailenin iyili ini, politika ise bir devletin iyili ini ele alır” (Burnet, 2008, s. 23). Yine bir ba ka de erlendirmeye göre, politikadan ayrı dü ünülemez olan etik, toplumla ilgili olmak anlamında toplumsaldır ve dolayısıyla da, özü bakımından toplumun bir üyesi olan bireyin erdemi devlete, devletin erdemi de bireyin yani yurtta ların erdemine ba lıdır (Küken, 2003, s. 540). Kaldı ki, bütün her zaman parçadan önce geldi inden dolayı, “içinden çıktı ı daha eski topluluklar nasıl do alsa, ehir-devleti de öylece yetkinlikle do al bir topluluk biçimidir. Bu birlik, ötekilerin amacıdır ve bunun do asının kendisi bir amaçtır” (Aristoteles, 1975, s. 9). Özetle, Aristoteles'in etik görü ü gere i, bireyin kendi do asınca iyisini gerçekle tirecek mutlu olması, belirli a amalardan sonra ancak en büyük toplumsal birim olan site içinde mümkün olacaktır. te Aristoteles açısından bu noktada devlete önemli bir rol ya da i lev yüklenmektedir. Ki i bu a amada, toplum içinde ya da devlet yönetimi altında mutlulu unu nasıl gerçekle tirecektir? Ya da devletin/politikanın bu noktadaki i levi ya da rolü ne olacaktır?

Evet, do ası gere i insan kendisi için iyi olanın pe indedir. Ancak öte yandan, örne in Atina e itimi barı için e itimi öngörürken, Sparta e itimi sava için e itimi öngörmektedir (Davidson, 2008, s. 80-1). Dolayısıyla insan varlı mın do asında içerilmemi olan sava çı kimlik ya da barı taraftarlı ı gibi kimi özellikler, ancak belirli bir yönetim tarzı ve giderek bir e itim süreci ile kazanılabilir ya da kazandırılabilir bir özellik olarak görünmektedir. Yani politika kurumunun temel i levlerinden birisi olan e itim sürecine göre ki ilerin sava çı ya da barı çı ki ilikler olarak yeti tirilmesi mümkün görünmektedir. te temel kurum olarak politikanın öncelikli i lev ya da rollerinden birisi bu noktada ortaya çıkmaktadır. te tam da bu noktada politikacı hem bireyin ki ilik özellikleri açısından hem de toplumsal mutluluk açısından belirleyici bir görev üstlenecektir. Politikacı nasıl bireyler yeti tirmeyi amaçlamaktadır ya da amaçlamalıdır? Hangi tür bireyler toplamından nasıl bir toplum yapısı öngörmektedir? Aristoteles'in bu soruya ya da soruna ili kin görü ü yeterince açıktır: “Siyaset adamı olan ki inin, erdemli ya am konusuyla özellikle u ra tı ı dü ünülür; çünkü o, yurtta ları iyi kılmak, yasalara uyan ki iler yapmak ister” (1988, 1102a 5-10). Ancak siyaset adamının görevi bununla da sınırlı de ildir. O ayrıca, iyi yurtta lar yeti tirebilmek için,

devletin biçimsel nedenini oluşturan anayasanın, yönetimi altındaki herkesin mutlu olarak yaşayabileceği ve hareket edebileceği biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu da taşımaktadır, taahhümlidir (Aristoteles, 1975, s. 198). Bu anlamda siyaset adamı belki önce, istenilen nitelikte bir anayasa hazırlamak, daha sonra da o anayasa yönetimi altında hedeflenen amaçlara ulaşmak, yani yönetimi altındaki tüm yurttaşların erdemli yaşayabilmelerini sağlamakla görev ve sorumluluğunu yüklenmiştir. Bir bakımla siyaset adamı, bireysel düzlemde iyiyi gerçekleştirmeye yetisine sahip bireylerin toplumsal düzlemde de iyiyi gerçekleştirecek mutlu olmalarının koşullarını sağlamakla yükümlülüğünü taşımaktadır. Peki devlet ya da politika kurumu bunu nasıl gerçekleştirecektir? Bunun bir tek yolu vardır, o da eğitimdir. E itimin, neredeyse doğaldır ve zorunlu bir biçimde belirlenmiş içeriği ve misyonuna uygun biçimde gerçekleştirmesini sağlamakla söz konusu eğitimini ya da rolünü yerine getirebilir.

E itim Görüşü

Bu anlamda, her ne kadar pratik bilimler arasında kendisine yer verilmese bile, yukarıda Burnet'a atfen de vurgulandığı gibi, gerçekleştirdiği eğitim ile insan için iyiyi gerçekleştirmenin disiplini olarak pratik bilimlerin en yükseği olan siyaset biliminin kendine özgü amacını gerçekleştirmesinin biricik yolu olan eğitim devreye girer. Öyle ki eğitim, tüm siteyi yöneten temel sözleşme metni olarak anayasal düzeyde eğitim ya da misyonu belirlenen bir kavram ya da süreçtir: "Bir yasa koyucunun birinci ödevinin gençlerin eğitimi düzenlemek olduğuna hiç kimse karşı çıkamaz. Bu yapılmayınca, her keresinde anayasanın niteliğinin zarar göreceğine ümitsizlik yoktur. Eğitim, her bir örnekte yurttaşların, kapsamı içinde yaşadıkları belirli anayasayla ilgili kılavuzdur" (Aristoteles, 1975 s. 233). Dolayısıyla yasa koyucunun ya da siyasetçinin birinci görevi ya da sorumluluğu, yukarıda da vurgulandığı gibi, genç yurttaşların siteyi yönetmeye yeti tirilmesine ortam yaratmak ya da anayasayı bu ortamı yaratacak biçimde hazırlamaktır. Evet, kişiler kendi türünün, ailesinin ya da daha yerel düzeydeki birimlerin üyesidirler, ancak son anlamda, tüm bu birimlerin toplamı ya da tamamlayıcı birimi olarak sitenin de üyesidirler. Bu noktada site dışındaki birimler, adeta siteyi oluşturmak için varlığına gelmiş ya da sahip oldukları doğaya sahiptirler. Bu anlamda sitenin doğaldır ve zorunluluğuna bağlı olarak yurttaşların site içindeki varlıkları da doğaldır ve zorunlu bir oluşumdur. Aristoteles bu durumu şöyle ifade eder: "Eğitim ya da devletin, aileden de, aramızdaki herhangi bir bireyden de önceliklidir... Öyleyse devletin hem doğaldır hem de bireyden önce olduğu açıktır" (1975, s. 10). Ya da yine kendisinin bir bakımla deklare etmesine göre, "bu birlik [site/polis], ötekilerin [aile/köy] amacıdır ve bunun doğasının kendisi bir amaçtır; çünkü biz, herhangi bir şeyin yetkinleştirilme sürecinin tamamlanmış ürününe o şeyin doğasını deriz - insan, ev, aile, her şey o olmayı (kendisi doğasına erişmeyi) amaçlar. Bundan bakımla, amaç ve sonuç (sonuç nedeni) ancak en iyidir; kendi kendine yeterlik ise, hem amaç hem yetkinliktir (1975, s. 9). Bu anlamda siteyi yöneten, aile, mahalle ya da köy biçiminde daha yerel düzeydeki toplumsallıkların en yetkin formunu oluşturur. Dolayısıyla en gelişkin toplumsal amaç formu olarak siteyi yöneten iyisini gerçekleştirmeye görevi ya da sorumluluğuna da, ilk önce politikaya düşer. Nasıl ki ailede iyiyi gerçekleştirmek babanın görev ve sorumluluğuna ise, benzer biçimde en büyük aile olarak sitenin iyisini gerçekleştirmek de, yasa koyucunun ya da siyasetçinin görev ve sorumluluğudur. Sonuç

olarak nereden bakılırsa bakılışın, toplumsal iyinin ve dolayısıyla toplumsal mutluluğun gerçekleşebilmesi, doğrudan doğruya ya da öncelikle politikanın kendi ilevlerini gerektiği gibi yerine getirebilmesine bağlıdır.

Peki ya yasa koyucu ya da siyasetçi söz konusu sorumluluğunu ya da görevini nasıl yerine getirecektir? Bunun için neyi nasıl düzenlemesi ya da neleri yapıp neleri yapmaması gerekecektir? Bir başka soru biçimiyle, yasa koyucunun e itime iliştirilen görev ve sorumlulukları ne olacaktır? Bu noktada öncelikle, politikanın ya da yasa koyucunun asli sorumluluklarını ortaya koyup ondan sonra e itime iliştirilen görev ya da sorumluluğunu ortaya koymaya, böylece de Aristoteles'te e itim kavramının temel karakterini belirginleştirmeye çalışacağız.

Daha baştan onu da akıldan çıkarmamak gerekir ki, e itim görüşünün Aristoteles tarafından siyasetin bir parçası olarak ele alınması bir tesadüf değildir (Burnet, 2008, s. 177). Çünkü e er devletin varlık nedenlerinden biri, yurttaşların e itmek, onları erdemli kılmak ise ve üstelik devlet için bizatihi hayat ilkesi olduğundan doğuya ve ansız bırakılmayan fakat özgür iradeye bağlı bir ilke ise (Davidson, 2008, s. 189), o zaman e itim, devlet yönetiminin öncelikli görev ya da sorumluluklarından birisi olacaktır. Ya da site, yurttaşlardan oluşan bir birlik olduğuna göre, o zaman site aynı zamanda e itime gereksinim duyan bir birlik ya da birim demektir de. Çünkü e itim ve terbiye yurttaşlarda erdemi yaratırken, yurttaşların erdemi de sitenin erdemini oluşturacaktır (Shaw, 2005, s. 30). Yani insanın kendi doğasını gerçekleştirmesi ya da potansiyelini edimselleştirmesi sağlayacak olan kurum öncelikle yasa koyucu, devlet ya da politika kurumu olacaktır. Yoksa aynı zamanda sosyal bir varlık da olan kişinin tek başına bunu gerçekleştirmesi beklenmemelidir. Dolayısıyla politika, kişinin toplum içindeki mutluluğunu ancak, belirli bir anayasa yönetimi altında belirli bir e itim süreci ya da politikası aracılığıyla gerçekleştirebilecektir. Özetle politikacının birincil görevi ya da sorumluluğu, yukarıda da belirtildiği gibi, yönetimi altındaki tüm yurttaşların mutlu olarak yaşayabileceği bir anayasa hazırlamaktır. O halde yönetimi altındaki tüm yurttaşların mutlu olabilmesinin gerekli koşulları nedir? Kısaca, sitenin yurttaşları olan her bireyin kendi doğasınınca kendi iyisini gerçekleştirecek şekilde kendi mutluluğunu gerçekleştirmektir. Peki bu amaç e itim yoluyla nasıl gerçekleştirilecektir? E itimden bu amaçta ne beklenmektedir ya da beklenmektedir?

Bu amaçta e itimin, siteyi amaç için yurttaşları yetiştirme gibi pratik bir ilevi ile bir anlamda filozoflar yetiştirme gibi teorik bir ilevinden söz etmek gerektir. Dolayısıyla e itimin, kendi anayasasına göre kurulup sürdürülmek durumunda olan siteyi amaç için ikili bir ilevi söz konusudur. Böyle ki, Shaw'a göre e itim, yurttaşları yetiştirme yoluyla pratik ya da hizmet ettiği kadar, hatta daha da temelde, tıpkı diğer nihai hedefe kadar gelişimi amaçlayan etkinliklerde olduğu gibi, aynı zamanda salt kendisi için aranan bilgiyi aratmasıyla teorik bir amaca hizmet eden bir süreçtir de. Bu anlamda e itim yalnızca yurttaşları yetiştirmekle yetinmez, fakat aynı zamanda filozoflar da yetiştirir (Shaw, 2005, s. 30). Bu çerçevede e er söylenebilirse, hangi ilevi açısından alınırsa alınsın, e itim sonuçta sitenin toplam mutluluğuna hizmet eden ya da katkıda bulunan bir süreç olacaktır. Çünkü pratik ilevi açısından baktığımızda, sitenin gerektirdiği yurttaşları yetiştirme gibi bir ilev söz konusu iken, teorik ilevi açısından da, soylu bir aileden de gelse, belirli bir özgürlüğe sahip yurttaşların, en iyi yasaları ya

da anayasayı hazırlayabilmelerine olanak sağlayacak biçimde ara tırmaya yönelik bir biçimde e itilmeleri gereklili i söz konusudur. Nitekim Davidson'a göre de, devlet öncelikle insanın ayırt edici niteli i olan akıl yetisini en tam ve en özgür biçimde kullanmasını sağlayayan kurum olmalıdır (2008, s. 181). Dolayısıyla e itim, hem siyasal bir birim olarak sitenin kendi varlı mını, hem de tek tek yurtta ların bireysel ya amalarını mutlu bir biçimde sürdürebilmelerinin gerekli ko ullarını sağlamamakla yükümlü bir süreç olmak durumundadır.

Öte yandan yine Davidson Aristoteles'e atfen, tek bir ki i için iyi olan eyin bütün bir devlet için iyi olan eyle aynı oldu unu; fakat bu iyili i bütün tamlı ı içinde, ancak devlette gerçekle tirebilece imizin de bir o kadar do ru oldu unu söyler (2008, s. 177). Dolayısıyla tek birey için iyi olanın ko ullarının, öncelikle devletin görevi ya da sorumlulu unda olan toplumsal iyinin gerçekle mesiyle olanaklı olaca ı a ikardır. Önce devlet kendi görev ya da sorumlulu unu yerine getirmelidir ki, o zeminde de birey kendi görev ya da sorumlulu unu yerine getirebilsin. Keza Aristoteles'in, kim olursa olsun, herkesin mutlu olarak ya ayabilece i ve hareket edebilece i biçimde düzenlenmi bulunan bir anayasanın, en iyi anayasa oldu u (1975, s. 198) belirlemesi de yine bu ba lamda ele alınması gereken bir belirlemedir.

Ancak, her ne kadar sitedeki özgür bireylerin yarısını meydana getiren kadınlar ile gelece in yurtta ı olarak siyasal ya ama katılacak olan çocuklardan olu an her ailenin, devletin bir parçası olmasından dolayı tüm bireylerinin devletin anayasası göz önünde tutularak e itilmesi gerekse de (Aristoteles, 1975, s. 29), öte yandan bir ayırmda da söz edilmektedir. öyle ki, Davidson'un da vurguladı ı gibi Eski Yunan toplumunda insanlar, hayat içindeki bütün ili kilerinde iki farklı sınıfa, yöneten ve yönetilen sınıflarına ayrılıyor ve bunlardan yalnızca birincisi e itimin muhatapları olarak görülüyor, di erleri ise, görevi yönetmek olan yönetici sınıfa itaat etmek ile yetinmek durumunda kalıyorlardı (2008, s. 27). Dolayısıyla devletin e itime ili kin görev ya da sorumlulu u, öncelikle anne-babalarının her ikisi de yurtta olan çocukların sahip oldu u bir hak olarak (Aristoteles, 1943, s. 72), yurtta lar için geçerlidir. Yani e itim, öncelikle yurtta olma hakkına sahip bireyler için istenilen bir olgudur. Yasa yapmada ya da devlet yönetiminde görev alıp rol üstelenebilecek bireylerin öncelikle ve özellikle e itilmesi gerekmektedir. Bu nedenle e itim ister istemez bir ayrıcalık unsuru olarak görülüyordu. O ayrıcalık da yine öngörülebilece i üzere, yönetme ayrıcalı dır. Yönetme yetkisini ya da erkini elde edebilmek için alınması gereken bir e itim söz konusudur. Yönetme ise do rudan do ruya bir siyasi süreç ya da etkinliktir. Nasıl (daha iyi) yasa yapılaca mını ya da nasıl (daha iyi) yönetilece ini ö renme sürecidir. Bu noktada siyaset kurumu ile e itim etkinli i, sanki birbirinin tamamlayıcısı durumundadır: ne siyaset kurumu olmaksızın e itim, alması gereken biçimi ve içeri i kazanabilir ne de siyaset kurumu e itim hedefleri olmaksızın kendisine bir hedef belirleyebilir. Dolayısıyla siyaset etkinli i ile e itim etkinli i, adeta varlıklarını birbirine borçlu iki etkinlik alanı gibidirler. Kaldı ki, yine sa duyu gere i olarak da öngörülebilece i gibi, belli bir yönetim tarzı, her zaman kendisiyle uyumlu bir e itim talep eder; çünkü herhangi bir yönetim tarzı, tıpkı ilk kurulu unda oldu u gibi, kural olarak o yönetim tarzına özgü ruhun ya da karakterin varlı na gereksinim duyar (Davidson, 2008, s. 29). Bu karakter de nasıl yaratılacak ya da kazandırılacaktır? Yukarıda da de inildi i gibi, Aristoteles'in erdem türlerine ili kin yaptı ı sınıflandırmada, alı kanlıkla kazanılan karakter erdemleri, sanki daha çok yönetilenlere

ait erdemler gibi sunulurken, yönetici sınıfının erdemleri daha çok dü ünce erdemleri olarak sınıflanmı tır/sınıflanmaktadır. Bu açıdan yönetici sınıfın dü ünce erdemlerinin, kendilerinin zaten do alarında/n sahip oldukları entelektüel ya da zihinsel yetilerin/potansiyelin geli tirilip gerçekte tirilmesi ile ortaya çıkaca ı açıktır. Dolayısıyla yönetici sınıfın erdemi olarak dü ünce erdemlerini ortaya çıkarıp yetkinle tirmenin yolu da, yönetilen sınıfına özgü karakter erdemlerinin yolu olan alı kanlılara ek olarak, diyalektik dü ünü ün de geli tirilerek teorik bilginin edinilmesi ve giderek teorik düzlemde edinilen bilgilerin pratik ya amın düzenlenmesinde i levsel hale getirilmesidir. Bu nedenle de zaten, yurtta lı ın görev alanları, pratik uygulamayla ve teorik yasamayla ilgili olarak ikiye ayrılır ve ilkinin erdemlerini sabır, dayanıklılık ve metanet gibi erdemler, ikincisinin erdemleri ise etik ve siyasetten olu an felsefi bilgelik olarak belirlenir. Dolayısıyla ilgili ki ilere söz konusu erdemleri kazandıracak e itim programı da yine, sırasıyla beden ve ruh e itimleri olarak belirlenir. Pratik beden e itimi bugün de yabancıı olmadı ımız bedenini sa lıklılı ını ya da sa lamlı ını sa layacak ya da yetkinle tirecek fiziksel e itim olarak; ruh, yani teorik zihin e itimi için de, dilbilgisi, retorik, diyalektik, aritmetik, geometri ve astronomi olarak tanımlanır (Davidson, 2008, s. 210). Buradan da görülebilece i gibi, erdem türleriyle, e itim programları arasında adeta bir paralellik gözlenmektedir. Söz konusu paralellik ise, sanki siteyi olu turan ya da olu turacak olan yurtta ların gereksinimlerine göre belirlenmi gibidir. Sitedeki her birey, yurtta olma potansiyeline göre gerekli e itimi alarak bir yandan kendi potansiyelini edimselle tirme yoluyla kendi amacı olan bireysel mutlulu u gerçekte tirirken, bir yandan da site içindeki sosyal/toplumsal i levini yerine getirmesi yoluyla yaptı ı katkıdan dolayı daha yüksek düzeydeki iyinin, yani toplumsal mutlulu un gerçekte mesine katkıda bulunmaktadır. Böylece gerek bireysel düzlemde gerekse toplumsal düzlemde iyinin gerçekte tirilmesi yoluyla ula ılacak ya da elde edilecek olan erdemli ya am, e itim etkinli i ile siyasi etkinli in kar ılıklı i levlerini gerekti i biçimde ya da düzeyde yerine getirebilmesi ko uluna ba lanmı gibidir. Bu ise, e itim ve siyasi süreçlerden, birisi olmadan di erinin i levini tam olarak yerine getiremeyece i gibi bir sonuç do urmaktadır ki bu anlamda, özellikle Aristoteles'te e itim dü üncesinin politik bir i lev ya da karakter ta ıdı ı saptamasına olanak vermektedir.

Sonuç

Aslında son de erlendirmelere bakıldı ında, ortaya konulan saptamanın yalnızca Eski Yunan toplumuyla sınırlı kalmayıp modern toplumlara da genellenebilir bir saptama oldu u ileri sürülebilir. Bu haliyle de Aristoteles özelinde ortaya çıkarmaya çalı tı ımız e itim kavramının politik i levli, karakteri ya da niteli i, neredeyse evrensel bir nitelik, karakter ya da i lev olarak da görülebilir. Bu anlamda hangi açıdan bakılırsa bakılsın ya da hangi ba lamda ele alınırsa alınsın, e itim kavramı ya da dü üncesi, her durumda politik bir içerim ta ır, ta imak durumundadır. Hatta u da ileri sürülebilir ki, modern dönem e itim kuramlarında, bireylere belirli beceriler ya da davranı lar kazandırmak için geli tirilen ö retim kuramları, yalnızca, bireyin toplum içindeki ya amını sürdürebilmesi için edinilmesi elzem olarak sunulan kimi beceri ya da davranı ların nasıl daha hızlı ve etkin biçimde kazandırılabilce ini ö ngörmenin ötesinde, daha temel bazı sorumluluklara da i aret etmek zorundadırlar. E itim ya da

ö retim adına ortaya konulan hiçbir kuram, yaklaşım ya da yönetmelik, yalnızca sözel içerimleriyle sınırlı kalmamaktadır. Onların ötesinde, politik düzlemde nasıl bir birey ya da kişilik hedeflendiğini de belirlemektedir. Bu nedenle, beceri ya da davranış eğitimi kadar, aynı süreç içinde nasıl bir yurttaş profilinin öngörüldüğü de, eğitimin kendisinden beklenen kişilikler yetiştirme işlevini yerine getirebilmesi açısından son derece önemlidir. Teknik becerilerin yanında kişilik eğitiminin nasıl olması gerektiği ya da gerçekleştirilebileceği de, ayrı bir araştırmayı gerektirecek denli önemli bir problem olarak görülebilir.

Kaynakça

- Aristoteles, (1985) *Metafizik Cilt: 1*, çev. Ahmet Arslan, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- , (1943) *Atinalıların Devleti*, çev. Suad Yakup Baydur, Maarif Matbaası, Ankara.
- , (1988) *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- , (1975) *Politika*, çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- , (1999) *Eudemos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Dost Kitabevi yayınları, Ankara.
- Arslan, Ahmet, (2007) *İkça Felsefesi Tarihi: Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Barnes, Jonathan, (2002) *Aristoteles*, çev. Bahar Öcal Düzgören, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Burnet, John, (2008) *Aristoteles: E itim Üzerine*, çev. Ahmet Aydın, Say Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken, Betül, (2001) "Nikomakhos'a Etik", *Felsefeyi Anlamak, Felsefe ile Anlamak*, nkılap Yayınları, İstanbul.
- Davidson, Thomas, (2008) *Greklere E itim Düüncesi*, çev. Ahmet Aydın, Say Yayınları, İstanbul.
- Kuçuradi, İonna, "Aristoteles ve Ontolojik Yaklaşım", *Ça ın Olayları Arasında*, İir Tiyatro Yayınları, Ankara
- Küken, Gülnihal, (2003) *İkça da E itim Felsefesi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Shaw, Elizabeth C., (2005) "Philosophers for the City: Aristotle and the Telos of Education" *Modern Age*, Cilt: 47, No: 1, U.S.A